

PRATARMĖ

ISSN 1392–2831 Tautosakos darbai XXXIX 2010

XXXIX Tautosakos darbų tomas skirtas kūrybingumo klausimui. Kiek ir kaip šis klausimas gali būti keliamas tradicinės liaudies kultūros kontekste? Tradicija suvokiama kaip to paties išlaikymas ir perdavimas, kaip nenutrūkstantis kartojimasis. Ji asocijuojasi su atmintimi, pastovumu ir tverme. Neretai tai, kas yra perimama, yra laikoma juo tradiciškesniu, juo tiksliau atitinka tai, kas perduota.

Tad ar kartojimas gali būti kūrybiškas? Ar kūrybingumas gali būti susijęs su kartojimu? Ar tai nėra dvi priešingos sąvokos?

Kartojimas, kartojimasis, kartotė – viena iš svarbių šiuolaikinės filosofijos permąstytytų temų. Moderniojoje filosofijoje kartojimą buvo įprasta suprasti kaip mechaninį arba kopijuojantį, originalą mėgdžiojantį veiksma, tuo tarpu šiuolaikiniai filosofai (pirmiausia minėtinas knygos Skirtis ir kartotė autorius Gilles Deleuze 'as) iškelia kartojimą kaip perkuriantį, įkuriantį ir steigiantį, kaip veiksma, kuriuo susidaro veikiančiojo tapatybė. Pasižiūrima ne iš pirmąsios praeities, kurioje buvo sukurta tai, ką galima pakartoti, bet iš kartojimo dabarties, rodant, kaip tai, kas buvo, mūsų sąmonėje įgyja reikšmę ir galią tada, kai yra pakartojama. Originalo ir kopijos dualizmas pakeičiamas kartojimo veiksmo dabartimi, kuri savyje išlaiko praeitį. Kartojimas suvokiamas kaip neišvengiamas ir kaip įprasminantis, kaip tai, be ko gyvenimas, pasak Sørenro Kierkegaardo, būtų „tuščias ir niekinis klegesys“. Toks kartojimo suvokimas keičia tradicijos sąvoką. Jei pripažįstame, kad kartojimas yra kūrybingas – perkuriantis ir steigiantis veiksmas, tradiciją savaime suprantame kaip dinamišką ir procesualią.

Kartotės aktualinama tradicijos sąvoka svarbi ne tik kaip mokslo tyrimų prielaida. Statiškas arba dinamiškas tradicijos suvokimas formuoja atitinkamas pavidosaugines nuostatas ir tradicinės kultūros mokymo gaires. Ar tradicijos tikrumas matuotinas išorišku kartojimo tikslumu, ar jai pripažintinas visavertės kartojimo dabarties statusas, – šie praktiniai aspektai yra svarbūs Tautosakos darbų tomu keliant teorinį kūrybingumo klausimą.

Kūrybingumo problemika pristatoma grupuojant straipsnius į tris skyrius: „Kūryba kaip kartotė“, „Kūrybiškumo praktikos“, „Tradicijos tėkmė“. Pirmojo skyriaus straipsniai iš skirtingų perspektyvų pristato kūrybos kaip kartotės sąvoką. Skyrių pradeda Algis Mickūnas, atskleidamas kultūros įvaizdžius kaip kaukes, dengiančias, o kartu ir rodančias pirmąsias konkrečios kultūros įvaizdį. Kūrybiškai sukurtais įvaizdžiais, naratyvais kartojasi tas pats pirmavaizdis. Viktorija Daujotytė-Pakerienė, siedama literatūrą ir tautosaką, rašo apie kūrybiškumą, atsi-

randantį kartojimo judesiais. Autorė permąsto santykių su paveldu gaires. Filosofė Jurga Jonutytė apžvelgia tradicijos, kartotės ir kūrybos idėjų raidą, parodydama įsigalėjusių sampratų sąlygiškumą. Šokio etnografas Egilas Bakka ir Gediminas Karoblis, fenomenologas šokio filosofas, remdamiesi lauko tyrimais, metodologiškai svarsto atskirų šokio variantų ir invarianto santykį, klausdami, kas sieja vienu šokiu laikomus atskirus jo šokimus.

Antrasis skyrius skirtas kūrybingumo praktikoms. Simptomatiška, kad keturi skirtingą medžiagą nagrinėjantys autoriai, keldami kūrybiškumo liaudies kultūroje klausimą, kalba iš veiksmo perspektyvos, neatsiedami kūrinio nuo asmens ir jo aplinkos. Leonardas Sauka, rašydamas apie pasakos „Eglė žalčių karalienė“ kūrybiškiausius variantus, susitelkia į jų atlikimą. Giedrė Šmitienė atskleidžia dainavimą kaip integralią gyvenimo dalį. Apie dainavimą rašo iš dainuojančiųjų patirties, remdamasi dainininkų pasakojimais. Jurga Jonutytė, reflektuodama giesmių giedojimo patirtį, išryškina dvi kūrybos sampratas – kūrybą kaip įvykį ir kūrybą kaip veiksmą, brėždama šių sampratų paplitimo ir patikimumo istorines ribas. Aistė Andriušytė, nagrinėjanti senąją kaimo architektūrą, sudomins skaitytoją vaizdine medžiaga. Tęsdama ir sutvirtindama J. Jonutytės aiškinimą, autorė parodo kūrybą tiesiog kaip tinkamus veiksmus.

Jurgos Sadauskienės straipsniu apie rūtų daržo vaizdinio transformacijas pradedamas trečiasis skyrius „Tradicijos tėkmė“. Jame konkrečiais tradicijos pokyčių aprašymais pasirodo skirtingų kaukių, kaip sakytų A. Mickūnas, dengiama valia tradiciją tęsti – tvirtesnė, pastovesnė nei kintančios formos. Austės Nakienės straipsnyje, gretinant 1907–1911 m. chorinės muzikos įrašus ir jiems skirtą Mikalojaus Konstantino Čiurlionio kritiką, išryškėja kompozitoriaus suvokti principai, kurie dainos kaitoje turėtų užtikrinti jos tapatybę. Aušra Žičkienė pastebi naują reiškinį – himnų kūrimo tradiciją. Rūta Žarskienė aprašo meksikietiškos kilmės dainos „Bateliai“ („Batukai“, „Aš nupirksiu batukus tau“) kelį į lietuvių folklorą.

Europinius folkloro horizontus atveria vengrų folkloristas Vilmosas Voigtas. Jo straipsnis skirtas Balkanų folkloro personažui karaliui Matiašui. Matiašas Korvinas – istorinis asmuo, valdęs Vengrijos karalystę XV amžiuje, išplėtęs jos teritoriją ir sukūręs galingą imperiją. V. Voigto straipsnis skaitytoją turėtų patraukti bent trimis dalykais: stipria vengrų folkloristikos mokykla, kurios nuodugnūs lyginamieji motyvo tyrimai be pertrūkio tęsiasi nuo pačios XX a. pradžios; folklorinio motyvo kontekstu – klestinčia karaliaus Matiašo laikų Vengrijos karalyste – ir, išpūdingiausia, integraliu autoriaus požiūriu, suvienijančiu folklorą, raštiją, literatūrą, istorinius įvykius, kultūrinę epochą.

Toliau Tautosakos darbuose po įprastomis antraštėmis skelbiama tautosakos šaltinio publikacija, paminimi sukaktuvininkai, recenzuojamos naujausios su folkloristika susijusios knygos. Jurgita Macijauskaitė-Bonda parengė anekdotų publikaciją. Antano Strazdo jubiliejaus proga parašytas Kosto Aleksyno straipsnis, pristatantis poeto sukurtos „Giesmės prieš Mišią“ (arba „Pulkim ant kelių“) variantus. Lauryno Ivinskio, Mato Slančiausko, Jono Jablonskio sukaktims skirtos Lilijos Kudirkienės, Adelės Seselskytės ir Jūratės Šlekonytės publikacijos. LLTI

tautosakininkai sukaktuvių proga nuoširdžiai sveikina iškilų folkloristę, profesorę Bronislavą Kerbelytę.

Skyrelyje „Pro memoria“ amžinybėn iškeliavusį žymų baltistą ir gerą Lietuvos bičiulį Nikolajų Michailovą prisimena Algirdas Sabaliauskas.

Recenzijų skiltyje rasite Saulės Matulevičienės recenziją, skirtą fundamentinio leidinio Lietuvių patarlės ir priežodžiai antrajam tomui. Rūta Žarskienė rašo apie Gailos Kirdienės sudarytą ir parengtą knygą Tradicinė rytų aukštaičių vestuvių muzika; Dainius Razauskas – apie Iljos Lemeškino veikalą Sovijaus saktė ir 1262 metų chronografas. Kostas Aleksynas pateikia kelis patikslinimus A. Nakienės ir R. Žarskienės parengtam garso įrašų leidiniui Lietuvių etnografinės muzikos fonogramos 1908–1942 m. Giedrė Buftenė pristato Susanne Hose kartu su Wolfgangu Miederiu sudarytą rinkinį Sorbian Proverbs: Serbske přisłowa. Tomą baigia folkloristams svarbesnių įvykių kronika ir Vito Agurkio parengta 2007 m. lietuvių tautosakos bibliografija.